

РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗИ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Досліджено наявні проблеми туристичної галузі України. Проаналізовано пропозиції та попит на ринку туристичних послуг. Розглянуто історико-культурні об'єкти як можливі перспективні шляхи поліпшення загальної соціально-економічної ситуації в країні.

Аннотация. Исследованы актуальные проблемы туристической отрасли Украины. Проанализированы предложения и спрос на рынке туристических услуг. Рассмотрены историко-культурные объекты как возможные перспективные пути улучшения общей социально-экономической ситуации в стране.

Annotation. Current problems of the tourist industry of Ukraine have been researched. Supply and demand in the market of tourist services have been analysed. The historical and cultural sites have been considered as possible promising ways of improving the general socio-economic situation in the country.

Ключові слова: туризм, туристичні потоки, екотуризм, природно-ресурсний комплекс, туристична інфраструктура.

Туризм – це доволі специфічна галузь, яка останнім часом динамічно розвивається та посідає високі позиції у світовій економіці за показниками працевлаштування, швидкості обігу капіталу, обсягу експорту послуг, прибутку національних бюджетів. Частка туризму становить близько 10 % світового ВВП, 7 % загального обсягу інвестицій, 11 % світових споживчих витрат, 5 % усіх податкових надходжень і третину світової торгівлі послугами. Рівень споживання послуг сфери туризму став одним із елементів визначення якості життя [1].

Але попри зростання інтересу як закордонних, так і вітчизняних науковців до проблем туристичної галузі, кількість ґрунтовних досліджень щодо її розвитку в Україні залишається недостатньою. Згідно з аналізом публікацій українських дослідників, ситуацію виправляють роботи, присвячені соціальним, економічним, державним та іншим аспектам розвитку туризму в Україні. Наприклад, вітчизняні науковці, які здійснили компетентнісний та структурний аналіз органів державної влади у сфері туризму: Бухаріна Л. М., Гурбик Ю. Ю., Гусякова О. Ю.; дослідили нормативно-правове забезпечення розвитку галузі туризму – Бухаріна Л. М.; систематизували категоріальний апарат за тематикою дослідження – Бойко М. Г., Соловійова О. В., Шупік Б. Б.; виклали можливі шляхи вдосконалення механізмів державного регулювання туризму в Україні: Бутко М. П., Гаман П. І., Захарова С. Г. У цьому контексті метою даної статті є дослідження проблем туристичної галузі та пошук шляхів їх вирішення на прикладі Харківського регіону. Досягнення цієї мети, на погляд автора, безпосередньо пов'язане з аналізом ринку туристичних послуг, дослідженням туристичного потенціалу міста Харкова на прикладі Савкіного яру.

По-перше, встановлено, що рівень державної підтримки цієї галузі обумовлює масштаби туристичних потоків та їхнє спрямування (позитивне чи негативне сальдо міжнародних туристів). Дані, наведені у табл. 1, характеризують динаміку туристичних потоків до України та з України за період з 2000 до 2012 рр.

Динаміка туристичних потоків до України та з України (2000 – 2012 рр.) [2]

Роки	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон	Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України	Із загальної кількості туристів:		
				іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
2000	13 422 320	6 430 940	2 013 998	377 871	285 353	1 350 774
2001	14 849 033	9 174 166	2 175 090	416 186	271 281	1 487 623
2002	14 729 444	10 516 665	2 265 317	417 729	302 632	1 544 956
2003	14 794 932	12 513 883	2 856 983	590 641	344 332	1 922 010
2004	15 487 571	15 629 213	1 890 370	436 311	441 798	1 012 261
2005	16 453 704	17 630 760	1 825 649	326 389	566 942	932 318
2006	16 875 256	18 935 775	2 206 498	299 125	868 228	1 039 145
2007	17 334 653	23 122 157	2 863 820	372 455	336 049	2 155 316
2008	15 498 567	25 449 078	3 041 655	372 752	1 282 023	1 386 880
2009	15 333 949	20 798 342	2 290 097	282 287	913 640	1 094 170
2010	17 180 034	21 203 327	2 280 757	335 835	1 295 623	649 299
2011	19 773 143	21 415 296	2 199 977	234 271	1 250 068	715 638
2012	21 432 836	23 012 823	3 033 647	269 969	1 956 483	807 195

Як свідчить аналіз табл. 1, кількість іноземних громадян, які відвідали Україну за останнє десятиріччя, збільшилась більше, ніж у 3 рази. Безумовно, цьому посприяв вагомий фактор піднесення туристичної галузі – "Євро-2012", але тенденція зростання зацікавленості зберігається й надалі.

По-друге, вчені вказують, що подальший розвиток туристичної галузі дозволить поліпшити загальну соціально-економічну ситуацію в країні. Як зазначає Герасименко В. Г., "сфера туризму підтримує майже 50 суміжних галузей та може створити велику кількість додаткових робочих місць. Створення одного робочого місця в туризмі в 20 разів дешевше, аніж у промисловості. Тому факт розвитку туристичної галузі є одним із реальних шляхів наповнення державного бюджету, що перебуває у критичному стані" [3]. Результати аналізу проблем розвитку інфраструктури туристичної галузі наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Кількість санаторно-курортних та оздоровчих закладів України [4]

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакції		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку		Дитячі оздоровчі табори	
	усього	у них ліжок, тис.	усього	у них ліжок, тис.	усього	у них місць, тис.	усього	у них місць, тис.	усього	у них місць, тис.
2000	549	151	377	31	266	63	2 010	238	7 615	227
2001	555	151	357	29	273	61	2 015	236	8 578	221
2002	544	151	334	28	290	63	1 982	236	10 890	231
2003	536	147	325	27	292	62	2 005	236	14 961	228
2004	531	147	311	25	302	62	2 033	231	19 443	256
2005	524	145	291	23	321	65	2 016	233	18 366	236
2006	520	148	277	23	301	63	1 976	232	18 238	231
2007	523	143	269	21	302	64	1 934	224	18 363	226
2008	518	142	262	21	302	64	1 916	221	18 672	218
2009	513	141	252	21	296	62	1 907	216	17 379	198
2010	510	141	234	19	290	60	1 920	217	17 342	196
2011	508	141	224	19	280	59	1 947	216	17 703	194

Отже, протягом останнього десятиріччя за різними пунктами кількісні показники, що характеризують інфраструктуру туристичної галузі, переважно від'ємні, на відміну від зростаючої кількості туристів, що свідчить про

нездатність держави забезпечити належне обслуговування туристичних потоків. До того ж загальний рівень якості обслуговування у більшості закладів ще й досі залишається низьким. Єдиний вихід із цієї ситуації, на думку автора, – посилення уваги як вчених, так і фахівців-практиків до розвитку туризму на території України.

По-третє, історико-культурні туристичні ресурси є невід'ємною складовою національно-культурного та, можливо, потенційно економічного спадку держави. Ця теза доведена на прикладі Савкіного яру. Досліджуваний об'єкт знаходиться у західній частині міста Харкова. Існує багато легенд щодо історії будинка № 5 на вулиці Чистоклетівській. Питання проживання Сковороди Г. С. у будинку на Лисій горі та факт зустрічі із Катериною II частково розглядали такі дослідники, як: Данилевський Г. П., І. Пігулько, Ковалівський А. П. Але ґрунтовні дослідження цієї легенди обмежуються лише пошуками Ніженець А. М., яка прокоментувала діяльність створеної експертної комісії: "обстежили, обміряли всі деталі хати – вона зроблена без єдиного гвіздка і, без усякого сумніву, збудована не пізніше середини XVIII ст. Був складений відповідний акт, який тепер зберігається в архіві Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР" [5].

По-четверте, аналіз природно-ресурсних комплексів (ПРК) держави, в яких природно-рекреаційний потенціал є одним із визначальних в їх подальшому функціонуванні та розвитку (що відображається в самій назві типу (з підтипами) ПРК природних регіонів) дозволяє виявити такі закономірності. В межах України за співвідношенням основних видів природних ресурсів у природно-ресурсному поєднанні простежується 21 тип природно-рекреаційних комплексів. Для дослідження обрано тільки один – земельно-рекреаційно-водний низькопродуктивний тип [6]. Земельно-рекреаційно-водний низькопродуктивний, продуктивний і високопродуктивний типи виявлені у 29 фізико-географічних районах України (понад 20 % з 144 районів, що розглядаються).

По-п'яте, для ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу Харківського регіону слід, насамперед, здійснити комплексну оцінку всіх його складових.

У науковій літературі сформувалося декілька підходів щодо класифікації туристичних ресурсів. Найбільшого поширення набули класифікації польського економіста М. Труаси (1963) і французького економіста П. Дефера (1972) [7]. Оцінку туристично-рекреаційного потенціалу Савкіного яру здійснено за характеристикою природних даних, що відносять до першої групи та включають оцінку кліматичних умов, особливостей рельєфу, географічне положення, природно-ресурсний потенціал, зокрема характеристику бальнеологічних ресурсів. Другу групу складають економічні фактори.

В цьому контексті береться до уваги наявна туристична інфраструктура, транспортне забезпечення регіону, наявність суб'єктів ліцензіатів, що здійснюють туристичну діяльність, популярність, розрекламованість регіону. Третя група показників визначає своєрідність та унікальність регіону за такими складовими: оцінка історико-культурних об'єктів, наявність традицій, етнографічні можливості, екзотичність регіону, можливість організації різнопланового відпочинку.

Аналізуючи туристичний об'єкт за такими пунктами, автор доходить висновку, що кліматичні ресурси Харківської області вельми сприятливі для літніх видів рекреаційної діяльності, адже тривалість сприятливого періоду становить 130 днів у північній частині області і 150 – 158 днів у центральній і південно-східній частинах. На території майже 10 га знаходиться водосховище. Рельєф місцевості, де знаходиться яр, не завдає серйозних проблем під час будівництва комплексів (музею, будинку Сковороди, санаторію), але глинистий ґрунт збільшить витрати у середньому на 20 – 25 % через будівництво фундаменту на палях для забезпечення високої стійкості до деформації будівель. Досліджуваний об'єкт має історичну цінність, у його збереженні та захисті була зацікавлена велика кількість міжнародних організацій, що може означати і зацікавленість інвесторів. Савкін яр знаходиться у межах міста, тому електрифікація та каналізаційна система, транспортні перевезення пасажирів не є проблемою. Досвід багатьох країн світу засвідчує, що історико-культурні об'єкти можуть бути визначальними у формуванні попиту на туристичні ресурси і впливати на отримання значних доходів. У таких країнах, як США, Іспанія, Франція, Італія, Великобританія, Австрія пам'ятки історії та культури знаходяться під охороною, добре впорядковані й постійно реставруються, що дозволяє вміло використовувати їх на ринку туристичних послуг. Слід зазначити, що Савкін яр за своїм потенціалом перевищує "Фельдман Екопарк" (середня кількість відвідувань за день у 2013 році – 6 000 [8]), адже велика площа території, водосховище, історична цінність та можливість створення зони відпочинку у сукупності роблять це місце надзвичайно привабливим для туристів.

Отже, враховуючи зазначене, можна визнати, що: 1) в Україні історико-культурні об'єкти практично не мають відповідної підтримки, розвитку та захисту, яка існує в багатьох країнах світу. На жаль, більшість визначних пам'яток не включена у туристичні маршрути, що приводить до їх використання в обмежених масштабах; 2) під час дослідження встановлена тенденція підвищення попиту на послуги туристичної галузі та зазначено інтерес до об'єктів зони екотуризму у Харківській області; 3) розглянувши можливості залучення нерозвинутого потенційного туристичного об'єкта у Савкіному яру Харківського регіону, було встановлено, що вітчизняний туристичний бізнес поки що не використовує свій соціально-економічний потенціал; 4) тому результати дослідження мають стати основою бізнес-плану освоєння даного туристичного об'єкта.

Наук. керівн. Колесніченко І. М.

Література: 1. Костюк О. М. Туризм і його розвиток в Україні [Електронний ресурс] / О. М. Костюк. – Режим доступу : <http://tourism-book.com/books/book-34/chapter-1367>. – Назва з екрану. 2. Туристичні потоки (2000 – 2012 pp.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/protoki2006_u.htm. – Назва з екрану. 3. Герасименко В. Г. Концепція сталого розвитку туризму: етапи становлення і сучасний зміст : зб. наук. праць "Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи". Вип. 1. / В. Г. Герасименко. – К. : Тонар, 2007. – С. 17–23. 4. Санаторно-курортні та оздоровчі заклади [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/skz2006_u.htm. – Назва з екрану. 5. Ніженець А. Спогади // Від бароко до постмодерну: збірник праць кафебри української та світової літератури [Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди]. – Х., 2005. – Т. III. – 374 с. – С. 270–311. 6. Географічні аспекти розвитку туризму (на прикладі України і Польщі) : монографія / В. Г. Явкін, В. П. Руденко, В. М. Андрейчук та ін. – Чернівці : Чернівецький національний університет, 2010. – 344 с. 7. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг : підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Н. М. Ганич. – К. : Знання, 2008. – 661 с. 98. 8.

Международный благотворительный фонд "Фонд Александра Фельдмана" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [https://www.facebook.com/feldman fund.org](https://www.facebook.com/feldmanfund.org). – Название с экрана.